

Franciszek Maroń

Przegląd ważniejszych prac dotyczących Śląska

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 8, 320-324

1975

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

„STUDIA I MATERIAŁY Z DZIEJÓW WOJEWÓDZTWA KATOWICKIEGO W POLSCE LUDOWEJ”

Tom 8 pod red. H. Rechowicza, Katowice 1973, ss. 391. Są tam wspomnienia z III powstania, kilka biogramów nauczycielstwa, uwagi o organizacjach młodzieżowych i o rozwoju PPR w latach 1945—1948.

PRZEGLĄD WAŻNIEJSZYCH PRAC DOTYCZĄCYCH ŚLĄSKA

Bibliografie i dzieła treści ogólnej

Bibliografia historii polskiej za rok 1971, oprac. S. Głuszek, A. Malcówna, I. Perzanowska, Wrocław 1973, ss. 391, kolejny 28 tom bieżącej bibliografii, wydawanej od r. 1955 przez Zakład Dokumentacji PAN. *Bibliografia historii Polski*, t. III, cz. I, 1918—1945, oprac. W. Bieńkowski, Warszawa, ss. XII + 640; *Bibliografia historii Polski XIX wieku*, t. II, cz. 3, pod red. W. Chojnackiego, Wrocław 1974, ss. 600. Rejestruje źródła i materiały od r. 1832 do 1864 r.; R. Gabryś, *Biblioteka Główna Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach 1944—1970*, Katowice 1974, ss. 27; *Bibliografia Śląska 1969*, Warszawa-Kraków 1973, ss. XX + 327; *Bibliografia onomastyki polskiej od r. 1959 do r. 1970 włącznie*, oprac. W. Taszycki, M. Karaś i A. Turasiewicz, Warszawa-Kraków 1972, ss. 392. Jest to ciąg dalszy pierwszej części z 1960 r., uwzględniającej również nazewnictwo śląskie; *Polonica w średniowiecznych rękopisach bibliotek niemieckich w Aschaffenburgu, Augsburgu, Bambergu, Eichstätt, Harburgu, Moguncji i Norymberdze*. Oprac. Z. Włodek, Wrocław 1973, ss. 170. Pierwsza część zestawu rękopisów przed r. 1550 wydana została w r. 1969. Dotyczy rękopisów w bibliotekach monachijskich; C. Wawrzyniak, *Publiczne biblioteki powszechne na Śląsku Opolskim 1945—1965*, Wrocław-Warszawa 1974, ss. 254; J. Głęńsk, *Bibliografia opracowań prasy śląskiej*, t. I. do r. 1945, Opole 1973, ss. 137; *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej*, 17 (1972), Katowice 1974, ss. 146. Wydany w związku z 50-leciem Biblioteki Śląskiej, zawiera oczywiście szkic jej dziejów oraz wspomnienia pośmiertne Lutmana i Targa; *Biblioteka Śląska 1922—1972* pod red. J. Kantyki, Katowice 1973, ss. 330; J. Zathej, J. Reichan, *Indeks studentów uniwersytetu krakowskiego w latach 1400—1500*, t. I, Wrocław 1974, ss. 550. Metryki wpisów wydano już dawniej, ale obecnie uzupełniono je alfabetycznym zestawieniem rodowych nazw, urzędów, godności itp., umożliwiającym łatwiejszą identyfikację; A. Zawisza, *Studenci Polacy na uniwersytecie Wrocławskim w latach 1918—1939, Katalog zachowanych archiwaliów*, Wrocław 1972, ss. 209 + 3 nlb; A. Lubasiowa, *Uniwersytet Śląski*, Katowice 1973, ss. 27 + ilustr. + portr.; *Ludzie spod znaku Rodła. Biografie działaczy Związku Polaków w Niemczech na Śląsku Opolskim*, pod red. F. Hawranka, t. I, Opole 1973, ss. 247; S. Drozdowski, R. Hajduk, Z. Rusinek, *Kartoteka śmierci. Lista aresztowanych działaczy Dzielnicy i Związku Polaków w Niemczech w latach 1939—1945*, Opole 1973, ss. 146; *Polacy i sprawy polskie w kartotece opolskiego gestapo*, cz. I, Opole 1973, ss. XVIII + 298 + 4 nlb, cz. II, Opole 1974, ss. 287. W przygotowaniu jest III część. Wybr. i oprac. R. Dermeni S. Popiołek. Po wstępnych uwagach następuje zestaw wszystkich polskich związków, stowarzyszeń, miejscowości i ich charakterystyka. Od s. 143 rozpoczyna się kartoteka osobowa; W. Hentze, *Raciborscy pisarze ludowi*, Opole 1973, ss. 100; J. Jaros, *Słownik historyczny kopalni węgla na ziemiach polskich*, Katowice 1972, ss. 182; S. Rospond, *Słownik nazwisk śląskich*, cz. II, G-K, Wrocław-Warszawa 1973, ss. XXVI + 474; *Inauguracja roku akademickiego 1972/1973*, oprac. K. Terlecki, pod red. M. Klimowicza, Wrocław 1973, ss. 186 — referuje o działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej Uniwersytetu Wrocławskiego

go; *Instytut Śląski w Opolu. Sprawozdanie z działalności w 1973 r. i plan pracy na 1974 r.*, Opole 1974, ss. 119; J. K o k o t, *Perspektywiczna koncepcja rozwoju śródowniska naukowego Śląska Opolskiego*, Opole 1973, ss. 38; S. B ą k, *Mowa polska na Śląsku, Monografia narzeczy*. Wrocław 1974, ss. 250; *Atlas językowy Śląska*, t. IV, cz. 1, mapy 501—750, k. 126, cz. 2, Wykresy i komentarze do map, ss. XIII + 103, Kraków 1974; A. Z a r ę b a, *Śląsk w świetle geografii językowej*, Wrocław 1974, ss. 80 + mapy; *Katalog planów miast i osiedli śląskich z XVI do XIX w. w zbiorach Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, oprac. J. D o m a ń s k i, Warszawa 1973, ss. 214; F. F r i e d e n s b u r g, *Monety śląskie średniowiecza*, oprac. i wstęp M. H a i s i g, Warszawa 1968, ss. 19 + 46 tbl. + ilustr.

Wydawnictwa historyczne i socjologiczne

K. J a s i ń s k i, *Rodowód Piastów Śląskich, Piastowie wrocławscy i legnicko-brzescy*, Wrocław 1973, ss. 300 + tbl. Jest to I tom zaplanowanego trzytomowego rodowodu Piastów Śląskich; *Piastowie brzescy i ich epoka, Materiały sesji naukowej w Brzegu 13—14 X 1972 r.*, Opole 1973, ss. 168; *Polska w okresie rozdrobnienia feudalnego*, pod red. H. Ł o w m i a ń s k i e g o, Wrocław 1974, ss. 210. Dotyczy szczególnie rozdrobnienia na Śląsku i Mazowszu w wieku XIII i następnych; *Polskie podróże po Śląsku w XVIII i XIX wieku (do 1863 r.)*, Wybrał i oprac. A. Z i e l i ń s k i, Wrocław 1974, ss. 356; W. D z i e w u l s k i, *Dzieje ludności polskiej na Śląsku Opolskim od czasów najdawniejszych do Wiosny Ludów*, Opole 1972, ss. 187 + ilustr.; E. A c h r e m o w i c z, T. Ż a b s k i, *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836—1886*, Wrocław 1973, ss. 476; J. Z i e m b a, *Po obu stronach Brynicy. Społeczno-politycznej wiązki Zagłębia Dąbrowskiego z Górnym Śląskiem w okresie kapitalizmu*, Katowice 1973, ss. 182 + 3 nlb. Jest to trzeci tom serii pod powyższym tytułem; L. T r z e c i a k o w s k i, *Pod pruskim zaborem 1850—1918*, Warszawa 1973, ss. 397; J. R a t a j e w s k i, *Wydawnictwo i czasopismo „Nowiny” w Opolu w latach 1911—1921*, Warszawa 1972, ss. 203; *Historia Polski*, t. 3, cz. 3; 1914—1918 pod red. Z. K o r m a n o w e j i W. N a j d u s, Warszawa 1974, ss. 565 + 4 mapy; W. L e s i u k, *Rady robotnicze, żołnierskie, chłopskie i ludowe w regencji opolskiej w latach 1918—1919*, Opole 1973, ss. 260; F. H a w r a n e k, *Polityka Centrum w kwestii górnośląskiej po I wojnie światowej*, Opole 1973, ss. 159; *Z walk o polskość Śląska 1919—1921*. Praca zbiorowa pod red. I. P a w ł o w s k i e g o, Opole 1974, ss. 222; P. R o ś c i s z e w s k i, *Śląk powstańców śląskich*, Gliwice 1973, ss. 59 + mapy; J. P r z e w ł o c k i, *Ludowy charakter powstań śląskich*, Katowice 1973, ss. 133; J. L u d y g a - L a s k o w s k i, *Zarys historii trzech powstań śląskich 1919, 1920, 1921*. Przygot. do druku A. B r o ż e k i in., Wrocław 1973, ss. 461 + tbl. *Pamiętki powstańcze w zbiorach muzeów śląskich*. Katalog. wyd. T. C h r u ś c i c k i i J. L i g ę z a, Opole 1972, ss. 219; *Źródła do dziejów powstań śląskich*, t. III, cz. 1 pod red. K. P o p i o ł k a oprac. J. P r z e w ł o c k i, W. Z i e l i ń s k i, Katowice 1974, ss. 440. Obejmuje 198 dokumentów z początku 1921 r. czyli przed plebiscytem i III powstaniem; J. P r z e w ł o c k i, W. Z i e l i ń s k i, *Kronika obchodów 50 rocznicy powstań śląskich*, Katowice 1973, ss. 57; *Pięćdziesięciolecie powstań śląskich. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w 50 rocznicę III powstania śląskiego*, Katowice — Opole 26—27 kwietnia 1971 pod red. F. H a w r a n k a i W. Z i e l i ń s k i e g o, Katowice 1973, ss. 307; J. P r z e w ł o c k i, *Francuskie zainteresowania Górnym Śląskiem*, Katowice 1973, ss. 87; M. C z a p ł i ń s k i, *Adam Napierański 1861—1928. Biografia polityczna*, Wrocław 1974, ss. 280. Przedstawia jednego z przywódców ruchu polskiego i jego kontrowersyjną działalność; P. D u b i e l, *Spojrzenie w przeszłość. Wspomnienia działacza śląskiego*, Katowice 1973, ss. 303 + ilustr.; L. M e i s s n e r, *Niemieckie organizacje antyfaszystowskie w Polsce 1933—1939*, Warszawa 1973, ss. 301;

M. Cygański, *Hitlerowska V kolumna w województwach śląskim i krakowskim w 1939 r.*, Opole 1972, ss. 210; W. P o l i w o d a, *Wspomnienia 1913—1939*, Opole 1974, ss. 248. Autor był pracownikiem polskiego konsulatu generalnego w Opolu; B. Krzywobłocka, *Chadecja 1918—1939*, Warszawa 1974, ss. 580. Tutaj dodać musimy kilka uwag. W niniejszym wypadku potrzeba jeszcze kilku lat poważnych studiów i badań, aby uniknąć takich nieściśłości, jak np. o Wydziale Propagandy Katolicyzmu (!) przy zarządzie głównym Stronnictwa Narodowego, do którego oprócz kilku biskupów należeć miał ks. prałat Paweł Brandys, proboszcz w Michałkowicach (s. 420 nn). Najgorzej na tym wyszedł ks. bp Adamski, którego przedstawiono jako separatystę, zmierzającego do oderwania Wielkopolski od Ojczyzny, a zarazem „wtyczkę” z ramienia Narodowej Demokracji w Narodowym Związku Robotniczym (s. 50 nn); *Spod znaku Rodła*. Praca zbiorowa pod red. H. Szczegóły. Zielona Góra 1974, ss. 110; *Związek Polaków w Niemczech. Materiały z sesji naukowej w 50 rocznicę powstania Z.P. w N. Opole 15 X 1972*, pod red. F. Hawranka, Opole 1974, ss. 322; H. Racki, *Śląski wrzesień*, Warszawa 1972, ss. 451; A. Konieczny, *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeczy. Góry Śląsk 1939—1945*, Warszawa — Wrocław 1972, ss. 423; L. Kowalewski, *W hitlerowskim obozie pracy. Wspomnienia z Kędzierzyna 1941—1945*, Opole 1973, ss. 122; S. Mazurek, *Z dziejów tajnej oświaty polskiej na Śląsku Opolskim w latach II wojny światowej*, Opole 1973, ss. 136; B. Zakrzewski, *Tematy śląskie. Rozprawy i szkice*, Katowice 1973, ss. 280; J. Kantyka, *Na drodze do jedności. Z problemów współdziałania PPR i PPS w województwie śląsko-dąbrowskim*, Katowice 1973, ss. 439; J. Kokot, *Problemy narodowościowe na Śląsku od X do XX wieku*, Opole 1973, ss. 92; *Katowice 1922—1972. Sesja popularnonaukowa Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego i Katowickiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego odbyta w dn. 31 I 1972 r. pod red. W. Długoborskiego i H. Zielińskiego*, Katowice 1973, ss. 136; *Cieszyn. Zarys rozwoju miasta i powiatu*, praca zbiorowa pod red. J. Chlebowczyka, Katowice 1973 ss. 700+2 nłb. Na wzór podobnych monograficznych opracowań historii miast oraz powiatów województwa katowickiego, w ramach podjętej przez Śląski Instytut Naukowy serii, praca przedstawia rozwój ziemi cieszyńskiej w granicach dzisiejszego powiatu cieszyńskiego, których w ujęciu dziejowym nie dało się dokładnie przestrzegać. Zespół autorski składał się na ogół z osób, związanych miejscem zamieszkania i pracą zawodową oraz społeczną z ziemią cieszyńską. Stąd wynikają duże różnice w poziomie poszczególnych rozdziałów, szczególnie w odniesieniu do dawniejszych dziejów. Widoczne to jest np. w rozdziale *Pod rządami Piastów*. Rzekomymi twórcami rozgraniczenia pomiędzy biskupstwami wrocławskim i krakowskim mieli być w XIII w. osadnicy, a przecież już bulla papieska z dn. 23 IV 1155 r. wymienia Cieszyn jako jeden z punktów granicznych (s. 94). *Liber fundationis* nie miał nic wspólnego z organizacją parafialną. Dlaczego wymienia się spis świętopietrza dopiero z r. 1447, skoro były wcześniejsze uzasadniające istnienie ówczesnych osad? Według kontekstu zaliczyć można wymienione na s. 95 miejscowości do twórców XV i XVI wiecznych, tymczasem wszystkie powstały w XIII w. (z wyjątkiem Rudzicy, gdzie na przełomie XIII i XIV w. dopiero karczowano lasy). Chaotyczne wywody o książętach, feudałach, wójtach i chłopach nie pozwalają na właściwą orientację w ich prawach i obowiązkach (s. 96 nn). Klasztor bernardynów, założony w drugiej połowie XV w. nie mógł wpłynąć na oświatę XIII wieczną. Zresztą już po 70 latach zburzyli go luteranie (s. 101). Jan Pernstein nie mógł być ojczymem Wacława Adama, gdyż skojarzyłyby małżeństwo swej córki Marii z przyrodnim synem Wacławem Adamem. Zagadkowy jest również Czambor z Iskrzyczyna jako „pierwszy znany przedstawiciel kleru nowej konfesji w Cieszynie” (s. 101). Wówczas nie było ani „protekcji” księcia, ani „przy-

chylnego stanowiska" szlachty i książąt, ale jedna żelazna zasada: „Cuius regio, eius religio”, która narzucała jedno wyznanie a prześladowała drugie wyznanie (s. 101). Toteż „atrakcyjność tego ruchu wśród chłopów” nie doczeka się nigdy historyka z prawdziwego zdarzenia (s. 101). Wymieniony na następnej stronie Jan Trzanowski miał na imię Jerzy i ułożył kantyk Cithara Sanctorum, który drukowany „szwabachą” zawierał przeważnie pieśni tłumaczone z języka niemieckiego na staroczeski i był używany przez ewangelicką ludność cieszyńską aż do połowy XIX w. Wymienione usterki nie wpływają oczywiście na ocenę całości jako wartościowego wydawnictwa.

Poza tym Cieszynowi poświęcony jest *Cieszyński Rocznik Muzealny II*, Cieszyn 1972, ss. 239 + ilustr. Zawarte w nim prace dotyczą przeszłości i dziejów współczesnych ziemi cieszyńskiej. Pojawił się również drugi tom *Pamiętnika Cieszyńskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, ss. 232; J. Sakwerda, *Ziemia Ząbkowicka*, Wrocław 1972, ss. 149 + mapy; T. Broniewski, *Trzebnica*, Wrocław 1973, ss. 95 + ilustr.; M. i T. Kaletyn, *Niemcza*, Wrocław 1973, ss. 40 + ilustr.; Z. Antkowiak, *Stare i nowe osiedla Wrocławia*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, ss. 276. Praca dotyczy wsi, które z czasem włączono do miasta; E. Maleczyńska, *Życie rodzinne Śląska w dobie Odrodzenia*, Warszawa 1973, ss. 148; Z. Szkurłatowski, *Stosunki społeczno-ekonomiczne w rolnictwie śląskim w latach 1750—1806*, Wrocław 1974, ss. 235; W. Długoborski, *Więź ekonomiczna między Zagłębiem Górnośląskim i Dąbrowskim w epoce kapitalizmu (do 1877 r.)*, t. II, pod red. H. Rechowicza, Katowice 1973, ss. 334; *Wielki kryzys gospodarczy 1929—1933 na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim oraz jego społeczne konsekwencje*. Praca zbiorowa pod red. J. Chlebowczyka, Katowice 1974, ss. 190; M. Wanatowicz, *Ubezpieczenie brackie na Górnym Śląsku w latach 1922—1939*, Warszawa — Kraków 1973, ss. 228; *Migracja ludności. Województwo katowickie*, Warszawa 1973, XV + 218; F. Serafin, *Osadnictwo wiejskie i miejskie w województwie śląsko-dąbrowskim latach 1945—1948*, Katowice 1973, ss. 383; L. Cichy, *Rozwój i dorobek społeczno-gospodarczy województwa katowickiego w Polsce Ludowej*, Katowice 1974, ss. 19 + tbl.; W. Mrozek, *Problemy socjologiczne województwa katowickiego*, Katowice 1972, ss. 156. Stanowi kontynuację już opublikowanych zagadnień: *Stan i potrzeby badań socjologicznych*, Katowice 1960. *Przemiany przestrzenne, ludnościowe i społeczne w okresie XX-lecia PRL*, Katowice 1964 oraz *Podstawowe przeobrażenia społeczne w województwie katowickim w okresie XX-lecia PRL*, Katowice 1965; Z. Mikołajewicz, *Urbanizacja wsi w województwie opolskim*, Opole 1973, ss. 111; A. Molenda, *Mikołowskie Zakłady Budowy Maszyn Górniczych „Miłama”*, Katowice 1974, ss. 144. Obejmuje lata 1872—1972; B. Sokołowski, *Ekonometryczna analiza nakładów inwestycyjnych w województwie katowickim w latach 1951—1970. Próba prognozy na lata 1971—1975*, Katowice 1974, ss. 112; H. Rechowicz, *Polska Partia Robotnicza w śląsko-dąbrowskim obwodzie*, Katowice 1973, ss. 477; *Zatrudnienie w strategii rozwoju gospodarczego województwa katowickiego*, pod red. J. Pietruchy, Katowice 1972, ss. 148; Z. Bulla, *Dzietność kobiet a wielkość rodziny na Śląsku Opolskim w latach 1950—1958*, Opole 1974, ss. 82; *Pamiętniki górników*, wstęp i red. B. Gołębiowski, Katowice 1973, ss. 492; A. Kühnemann, *Dochody rolnicze ludności w powiatach województwa opolskiego w 1970 r.*, Opole 1974, ss. 83; J. Kramer, *Analiza wiejskiego rynku artykułów trwałego użytku*, Opole 1973, ss. 45 + 7 tbl.; M. Wierzbicki, *Studium nauczycielskie w województwie katowickim*, Katowice 1974, ss. 228; *Górnośląskie Studia Socjologiczne*, t. X, pod red. W. Mrozek, Katowice 1972, ss. 363. Wśród pięciu artykułów znajduje się zbiorowe opracowanie o światopoglądzie i społeczno-politycznych postawach młodzieży pracującej, studenckiej i szkol-

nej województwa katowickiego; L. Dubiel, *Dzieci i młodzież wsi śląskiej. Przemiany w tradycjach wychowawczych rodziny i środowiska*, Katowice 1973, ss. 227; B. Sobiś-Rabijewska, *Sieć szkół podstawowych a czynniki ekonomiczne, geograficzne, demograficzne. Analiza sieci szkół podstawowych województwa wrocławskiego i opolskiego*, Opole 1973, ss. 100 + 20 tbl. + mapy; M. Kutyma, *Progi życiowego sukcesu. Z badań nad wyborem szkoły i zawodu*, Warszawa — Wrocław 1973, ss. 238; H. Gąsior, *Wychowanie pozaszkolne a kultura czasu wolnego uczniów w środowisku wielkoprzemysłowym*, Katowice 1973, ss. 215; *Moje miejsce we współczesności. Wypowiedzi uczniów szkół Opolszczyzny*, Opole 1973, ss. 144; J. Kroszel, *Infrastruktura społeczna w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej*, Warszawa — Wrocław 1974, ss. 287.

Kultura i sztuka

T. Chrzanowski, *Rzeźba lat 1560—1650 na Śląsku Opolskim*, Warszawa 1974, ss. 175 + 36 tbl.; T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka Śląska Opolskiego (od średniowiecza do końca XIX w.)*, Kraków 1974, ss. 507; K. Kalińowski, *Architektura barokowa na Śląsku w drugiej połowie XVII w.*, Wrocław 1974, ss. 320 + ilustr.; E. Szydłowska, *Gotyckie i renesansowe kafele w muzeach Górnego Śląska*, Bytom 1973, ss. 41 + ilustr.; B. Bazielich, *Złote hafty w tradycyjnej odzieży na Śląsku*, Bytom 1973, ss. 143 + 24 nlb. + ilustr.; I. Płazak, *Pszczyna. Zabytki miasta i regionu*, Pszczyna 1974, ss. 120 + tbl.; M. Hermansdorfer, *Współczesna galeria śląska*, Kłodzko 1974, ss. 23 + ilustr.; J. Kęmbłowski, *Nysa, Monografia*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, ss. 284; *Polska Sztuka Ludowa 27 (1973)*, nr 3: m. in. J. Kurek, *Próby ustalenia genezy obrzędów dorocznych „Mikołaj”, „szlachciców” i „dziadów”, występujących współcześnie we wsiach Beskidu Śląskiego i Żywieckiego; Gadka za gadką. 300 podań, bajek i anegdot z Górnego Śląska*, zebr. i oprac. D. Simonides, J. Ligęza, Katowice 1973, ss. 418; J. On drus z, *Godki śląskie. Podania i baśnie ze Śląska Cieszyńskiego*, Ostrawa 1973, ss. 286 + 5 nlb.; W. Misiak, *Działalność kulturalna na Dolnym Śląsku w latach 1945—1949*, Wrocław 1974, ss. 246.

W *Onomastica* 19 (1974) z. 1—2 ogłoszono m. in. artykuł J. Domańskiego pt. *Śląskie nazwy służebne*.

Ks. Franciszek Maroń